

Nezavírejme Miladu Horákovou jen do roku 1950

Historik a někdejší děkan Filozofické fakulty UK Michal Stehlík o podstatě odkazu Milady Horákové a způsobech, jakými s ním (také) nakládá současnost.

Výročí popravy mimořádné osobnosti našich soudobých dějin – dr. Milady Horákové – znovu otevírá mnohokrát opakované historické vykřičníky nad zločinností komunistického režimu po roce 1948. Je bezesporu potřebné připomínat i tyto temné okamžiky našich dějin, každé připomenutí je přitom konkrétní dobovou aktualizací. V případě dr. Milady Horákové nesporně hrozí, že se z potřebného krajního vykřičníku politické vraždy stane mělký plakát pro dnešní politické boje – a samotná osobnost i odkaz úžasné ženy se vlastně vytratí.

Mezi dějinami a mýtem

Milada Horáková patří svým životem, konkrétní prací – zejména v sociální oblasti a ženském aktivismu – i osudem po roce 1948 k nepřehlédnutelným postavám našich soudobých dějin. Její historická role s odstupem od pádu komunismu vykryštovala do role aktivní a úctyhodné oběti, která si stála za svými ideály a skončila na popravě. Její příběh v sobě nese mnohé, co lze využít k budování (pozitivního) mýtu – osobní statečnost, originalitu, důvěru v demokracii, silný rodinný příběh s manželem a dcerou, nacistické i komunistické vězení, politický proces, odsouzení, dopisy z cely smrti, žádosti o milost z celého světa, popravu... Osobně jsem přesvědčen, že podobné pozitivní mýty potřebujeme vzhledem k hodnotové orientaci naší společnosti. Ostatně, Milada Horáková není jediným podobným příkladem – stačí jen vzpomenout, jak mocně vstoupil před nemnoha lety do veřejného prostoru osud P. Josefa Toufara – symbolicky umírajícího v témže roce jako Milada Horáková. Také Toufar není jen historickým příběhem.

Nese v sobě již nesporné vlastnosti mýtu – navíc v katolickém prostředí podpořeném ještě procesem blahoslavení.

Nebezpečí vzniku „plakátové hrdinky“

Lze tedy ještě k osobnosti Milady Horákové něco smysluplného dodat? Její role je, zdá se, jasná, úctyhodná a nezpochybnitelná... Při vší té nezpochybnitelnosti mě ale přesto nenechává klidným jedno velké ALE. Napadlo mě ve chvíli, kdy skupina aktivistů promítla na řečnický pultík brífinku KSČM ve sněmovně právě portrét Milady Horákové. Vzkaz byl jasný – připomenout této straně, že se jí nedaří důvěryhodně odstříhnout od její temné a zločinné minulosti. KSČM se při dotazech na Miladu Horákovou institucionálně odkazuje na vyjádření mimořádného sjezdu KSČ v prosinci 1989, kde se strana omluvila za příkoří a zločiny. A tím má být vše hotovo. Jenže není. Její představitelé v pravidelných intervalech oběti komunistického režimu relativizují, přičítají těžké době „studené války“, hovoří eufemisticky o justičním omylu, dokonce neváhají tvrdit, že tehdy o žádný komunistický režim vlastně nešlo, případně, že se jedná o téma pro právníky a historiky... Reálná odpovědnost i odvaha se podívat na kontinuitu vlastních (komunistických) dějin nikde... A Milada Horáková posléze slouží jako neoddiskutovatelný symbol zločinnosti, který se těžko dá popřít. Zároveň ale hrozí, že uzamkneme příklad a osud Milady Horákové do dějin kdesi před sedmdesáti lety a stane se pro nás pouze politickým instrumentem, který příležitostně vytahujeme proti aktuální politice a politikům KSČM – bez nichž by navíc aktuální vláda vládla jen stěží... Má být ale Milada Horáková takto jednorázový historický „klacek“ na komunistickou politiku? Každý příklad, který získá v dějinách roli v negativním vymezení, nutně zploští a hrozí mu vyprázdnění. Pokud se v komunistickém období používal vtip na argumentační pózu komunistů vůči USA pojem: „a vy zase bijete černochoy“, hrozí, že pozitivně budovaný příklad osudu Milady Horákové skončí v obráceném argumentačním gardu: „a vy jste popravili Horákovou“. Jejímu osudu a odkazu tak hrozí, že se z ní stane plakát (či v

kontextu toho, co prožíváme, billboard).

Milada Horáková inspirativní

Přitom, když si pozorně čtete vystoupení poslankyně dr. Milady Horákové v československém parlamentu mezi léty 1945–1948, najdeme mnoho inspirativního, co navíc vůbec nemusí souviset s jejím tragickým osudem a smrtí v příběhu martyrologie... Pokusím se o několik příkladů, jež jsou samozřejmě dobově podmíněné, ale i přesto v nich lze nalézt zobecňující hodnoty i mimo rámec „dobrá Horáková – zlí komunisté“.

Právní stát

Velkým tématem poválečného uspořádání Československa bylo potrestání válečných zločinců a kolaborantů. Připomeňme, že Milada Horáková patřila k těm, kteří si prošli nacistickým vězením, hrozil jí trest smrti a měla tedy velmi vyhrocenou zkušenost s nacisty. Ostatně, jiné její parlamentní projevy velmi ostře varovaly před novým německým imperialismem, tento dobový étos se nevyhnul ani jí. V únoru 1946 však vystupuje na plénu sněmovny s kritickou řečí, která se věnuje podobě poválečného soudnictví. Ještě jednou připomeňme, že se jedná o vyhrocenou dobu, která přinesla nejen množství zasloužených trestů, ale i omylů končících i smrtí nevinných. Obecně ovšem panovala atmosféra volající po tvrdých a neúprosných trestech. Milada Horáková se ve své řeči projevuje jako mimořádně odvážná žena, která se i v krajní atmosféře volající po krvi projevuje jako osobnost neúprosně upozorňující na nutnost dodržování zákona. Zdánlivě prostý požadavek, který je ovšem ve vymknuté době ojedinělým hlasem. Cituji přímo z jejího parlamentního projevu: „...my se v žádném případě nemůžeme postavit do podobné situace a nemůžeme soud ovlivňovat, není-li tu opravdu k řádnému řízení zákonný podklad, odpovídající materiál, průkazní řízení a důkazní prostředky... Na soudy nesmí mít vliv ani politický diktát, ani noviny, ani ulice. Správná justice nesmí mít přirozeně ani jediného soudce, který by ustoupil takovým zjevům...“

Demokracie

Velkou poválečnou otázkou bylo též nové uspořádání světa, zachování míru. A to v situaci, kdy většina československé – ale i evropské – společnosti vzhlížela k novým formám uspořádání společnosti. Pro některé mohly názory a postoje Milady Horákové „patřit do minulosti“ či vyznívat idealisticky a neprakticky, ona v nich ale osvědčovala obrovskou důvěru v demokracii, což nebylo v dané době nic zcela samozřejmého. Ostatně, sama se jako poslankyně pohybovala v systému, který již vykazoval značné demokratické deficity. Projev na plénu parlamentu z března 1947 její postoje a důvěru v demokracii ilustruje velmi jasně: „Jsem však přesvědčena, že ani Organizace Spojených národů, ani bezpečnostní rada, ani mezinárodní obhospodařování atomové energie samo o sobě nám mír nezachrání... Jsem přesvědčena, že jen jedinou zábranou, a tou je mravní, duchovní zákon. A pro mě, důslednou vyznavačku demokratických ideálů Tomáše G. Masaryka, je touto mravní zábranou demokracie, demokracie v národech a mezi národy.“ Ve stejném projevu se také jednoduchou metaforou vyjadřuje skepticky k často používané tezi, že se můžeme stát mostem mezi Východem a Západem: „úloha mostu je nevděčná, most bývá často stržen velkými vodami a také často vyhozen dynamitem“. Je to nejen skepse vůči jakési chimérické roli, ale především pochopení skutečné váhy Československa ve velmocenské konstelaci. I proto se ke konci roku 1947 vyjadřuje v parlamentu také k mezinárodnímu postavení státu.

Mezinárodní zakotvení

Rok 1947 patřil v poválečném uspořádání – a především mezinárodním zakotvení československého státu – ke klíčovému. Po odmítnutí Marshallova plánu bylo zřejmé, že se naše politika jednoznačně projevila jako součást východní velmoci. Sovětský svaz nám tehdy nekompromisně zakázal účast a naše vláda se prostě podřídila. Bezprostředně po krachu československé účasti na tomto plánu se k situaci vyjádřilo více autorů, například Pavel Tigrid. Sama Milada Horáková

reflektuje tuto skutečnost ve svém prosincovém projevu roku 1947, jen dva měsíce před únorovým pučem komunistické strany: „...musíme v tomto státě, jehož poloha, historie a tradice je určena také tisíciletým vývojem, zachovávat Masarykův příkaz, že musíme zůstatí národem světovým, a proto je velmi správné, že si všechny politické složky v tomto státě vedle tohoto prvního příkazu, daného a vyjádřeného v košickém programu, o věrnosti a důslednosti spojenecké smlouvy se Sovětským svazem také plně uvědomují a chtějí uvědomiti, že jsme stejně tak vázáni prohlubovat a zesilovat přátelství a upřímné vztahy s ostatním světem a, řekněme otevřeně a upřímně, také s Amerikou a Anglií.“ Její volání po vyrovnané politice však přichází ve chvíli, kdy byla již cesta československé společnosti nesmlouvavě nasměrována do Moskvy a o vyrovnaném vztahu nemohlo být za několik málo měsíců poté ani řeči.

Silný odkaz demokratických hodnot

Výše zmíněné citáty jsou jen drobnou ukázkou z mnohem širšího vějíře politického myšlení Milady Horákové. Samostatnou kapitolou by bylo mnoho projevů týkajících se řešení problémů v sociální oblasti, které se celoživotně věnovala – a stejně tak by za samostatný pohled rozhodně stálo její angažování v ženské otázce. Výše jsem se snažil vybrat ty, které ukazují tuto osobnost především jako přesvědčenou demokratku, která ctí zásady právního státu a dokáže s potřebným a nesamozřejmým odstupem nahlížet na dobové jednostranné proudy právě díky tomu, že ctí základní hodnoty. Její názory a postoje vycházejí z hlubokého demokratického přesvědčení. A to přece není jen odkaz statečné oběti komunistického režimu. Odkaz využívaný pouze v okamžicích potřeby „natřít“ aktuální komunistickou stranu či upozornit na nesmyslnost relativizování zločinů režimu po roce 1948. Je to odkaz, který v sobě má sílu vystoupit z dobové situace a stát se obecnějším příkladem hájení demokracie. Jsem přitom přesvědčen, že podobné příklady budeme potřebovat, protože ohrožení demokracie vůbec nemusí do budoucna přicházet ze stranického sekretariátu v ulici

Politických vězňů. Zkusme se proto na Miladu Horákovou podívat i v tomto světle širšího demokratického odkazu a nezavírejme ji pouze do roku 1950.

Se svolením autora uvádíme jím upravenou verzi článku publikovaného na blog.aktualne.cz 21. 6. 2020.